

ปัจจุบันแนวความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับเด็กได้ขยายแนวออกไป ผู้ใหญ่พยายามให้ความสำคัญในการพัฒนาเด็กในฐานะปัจเจกบุคคลเพิ่มมากขึ้น การสื่อสารกับเด็กมีมิติที่เปลี่ยนไปโดยเปิดโอกาสให้เด็กเป็นทั้งผู้ส่งสาร และรับสารที่มีประสิทธิภาพ (active audience) การค้นคว้าหารูปแบบการสื่อสารและสื่อที่สามารถสื่อความคิด ความเข้าใจ ตลอดจนสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติของเด็กได้ เป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่พยายามค้นหา แล้วพบว่าละครเวทีสำหรับเด็กเป็นสื่อหนึ่ง ที่ควรได้รับความสนใจในหมู่ผู้ที่มีหน้าที่ในการพัฒนาเด็ก

การจำแนกประเภทสื่อละครเวที

ละครเวทีเป็นสื่อที่มีความเก่าแก่และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นระบบมากกว่าสองพันห้าร้อยปี^๑ หากพิจารณาตามวิวัฒนาการของสื่อละครเวทีจัดเป็นสื่อประเพณี (traditional media) หรือเรียกว่าสื่อพื้นบ้าน (folk media) สื่อประเพณีมีความหมายครอบคลุมการแสดงต่าง ๆ เช่น เพลง ระบาย ละคร การละเล่นที่เปิดโอกาสให้มีการสนทนาวิสาสะ ตลอดจนประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยในการสื่อสาร^๒ ลักษณะของสื่อประเพณีเป็นสื่อที่สามารถให้ความบันเทิงที่มีมนต์ขลังและมีประสิทธิภาพในการสื่อสารเพราะสามารถให้ความรู้และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

การรับสารจากสื่อละครเวที สำหรับเด็กในมิติของ

ผู้แสดงและผู้ชม

มารีสา แสงกุลศิริศักดิ์ *

ทางสังคมในระดับบุคคลด้วย ผู้รับสารได้รับสารที่ให้ความบันเทิงทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ (interaction) ได้ง่ายระหว่างผู้ที่มีส่วนร่วมในการสื่อสาร (participants) และกลุ่มชนในสังคม (social groups)^๓

ละครเวทีจัดเป็นสื่อโสตทัศน (audio-visual media) ถ้าเราจำแนกตามลักษณะประสาทสัมผัสที่รับสาร เราสามารถรับสารจากสื่อละครเวทีด้วยการดูและฟังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบนเวทีด้วยลักษณะที่สื่อละครเวทีสามารถส่งสารไปยังผู้รับสารได้หลายทาง จึงเป็นเหตุให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจและคล้อยตามไปด้วยได้ง่าย

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยสังคม คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

^๑ เด่นดวง พุ่มศิริ, **ทางสู่ละคร** (นครปฐม : แผนกบริการกลาง สำนักงานอธิการบดี, ๒๕๒๗), น.๖.

^๒ สุรพล วิรุฬห์รักษ์, **"สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนา"**, กรุงเทพมหานคร. โครงการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง **สื่อประเพณี : ยุทธวิธีในการพัฒนาชนบท** คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙ (อัดสำเนา)

^๓ Peter Mwara, **Communication Policies in Kenya** (Mayenng Impremerie de la Manutention. 1980), p. 34.

ถ้าหากจะแบ่งสื่อละครเวทีตามหน้าที่ของสังคม ละครเวทีเป็นสื่อที่ให้ข่าวสาร (information media) และสื่อเพื่อการศึกษา (educational media) ตลอดจนเป็นสื่อบันเทิง (entertainment media) ที่อาศัยการสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal communication) และเป็นสื่อลักษณะเผชิญหน้า (face to face) การเกิดปฏิกิริยาสนองตอบ (feedback and reaction) ของการสื่อสารประเภทนี้เกิดขึ้นได้ง่าย เนื่องจากรูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นรูปแบบที่มีผลต่อการให้ผู้รับสารยอมรับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้มากที่สุด^๔

สื่อละครเวทีสำหรับเด็ก

ละครเวทีสำหรับเด็ก คือ กระบวนการสร้างสรรค์ในการจัดแสดงละครที่นำเสนอโดยตัวแบบสด (live model) คือ นักแสดง เพื่อให้ผู้ชมที่เป็นเด็กดู ละครสำหรับเด็กไม่ใช่ละครผู้ใหญ่อย่างง่ายละครเด็กมีลักษณะโดยเฉพาะซึ่งต้องอาศัยทักษะและเทคนิคเฉพาะตัว^๕

ละครเวทีสำหรับเด็ก เป็นการให้ข่าวสารไปยังผู้รับสารที่เป็นเด็ก ผู้รับสารจะได้รับสารจากการกระทำ (action) และคำพูดของตัวละคร ความขัดแย้งของข่าวสารจะถูกนำเสนอในรูปแบบของความขัดแย้ง (conflict) ระหว่างตัวเอก (Protagonist) และตัวร้าย (Antagonist) ผลสรุปของผลกรรมที่ตัวละครทั้งสองฝ่ายได้รับและข่าวสารที่ได้จากบทสนทนาจะพัฒนาเป็นสาระสำคัญของเรื่อง (Theme) ตามการตีความของเด็ก

การสื่อสารในรูปละครเวทีสำหรับเด็กจะเห็นการให้ข่าวสารผ่านการกระทำของตัวละครมากกว่าคำพูด การกระทำในละครมีความหมาย ๒ ประการ คือ อาการเคลื่อนไหวของตัวละคร ในละครเด็กนิยมใช้อาการเคลื่อนไหวที่เสริมบทสนทนาให้เกิดความเข้าใจในภาษามากขึ้น หรือการเคลื่อนไหวที่ตรงความสนใจ และทำให้การแสดงน่าดู น่าตื่นเต้น ความหมายของการกระทำอีกประการหนึ่งก็คือความขัดแย้งระหว่างตัวละคร ในละครเด็กจะมีความขัดแย้งในระดับที่ไม่ซับซ้อน คือ ความขัดแย้งระหว่างบุคคล มิใช่ความขัดแย้งกับตนเอง หรือกับสังคมเหมือนในละครสำหรับผู้ใหญ่ การกระทำของตัวละครจึงเป็นหัวใจสำคัญในการสื่อสารกับเด็ก เด็กจะได้ประสบการณ์จากการได้เห็นการกระทำของตัวละคร และมีส่วนร่วมจินตนาการ ประสบการณ์จากการจินตนาการนี้ เป็นการพัฒนาการรับรู้ด้านศิลปะ สติปัญญา ตลอดจนการสื่อสารของเด็กด้วย

สัญญาตัญญานละครในมนุษย์

มนุษย์เรามักมีสัญญาตัญญานการเล่นละครอยู่ในตัวเองไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ มนุษย์จะสวมบทบาทเป็นตัวละคร ขณะที่เราอ่านหนังสือหรือชมการแสดงอยู่เสมอ การสวมบทบาทดังกล่าวเป็นการหลีกหนีไปจากโลกแห่งความเป็นจริง เพื่อผ่อนคลายความเครียด

ในบางครั้งมนุษย์จัดความกลัวด้วยการใช้สัญญาตัญญานทางละครเล่าถึงเหตุการณ์ที่น่า

^๔ ดวงทิพย์ วรพันธุ์, กลยุทธ์การใช้สื่อเพื่อปลูกฝังโภชนาการแก่สตรีชนบท จังหวัดสุพรรณบุรี, (วิทยานิพนธ์ภาควิชาประชาสัมพันธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), น. ๑๙.

^๕ Janet Goodridge, Creative Drama and Improvised Movement for Children (Boston : Plays Inc, 1980), p. 1.

สพริกกล้วยที่เขาประสมมาให้ผู้อื่นฟังอย่างตื่นเต้น
เร้าอารมณ์ การแสดงออกดังกล่าวเป็นการจัด
ความกลัวที่มีอยู่ให้หมดไปโดยให้ผู้อื่นมีส่วนร่วม
รับรู้ในความรู้สึกนั้นเพื่อช่วยให้ความกลัวนั้น
บรรเทาลง^๖ สัญชาตญาณนี้ทำให้นักการละคร
ทำละครเพื่อเตือนภัยบางอย่างให้แก่คนในสังคม
และเป็นการจัดความกลัวของเขาที่มีต่อประเด็น
ปัญหาที่เขาคิดว่ามีความสำคัญสำหรับผู้ดู

สัญชาตญาณการละครที่สำคัญอีกประการ
หนึ่งก็คือ การเลียนแบบ สัญชาตญาณดังกล่าว
มีประโยชน์ในการพัฒนาเด็ก Jean Piaget^๗
กล่าวว่า สัญชาตญาณการเล่นละครของเด็ก
เป็นขบวนการตามธรรมชาติที่แสดงถึง พัฒนา
ด้านสติปัญญาของเด็ก เขาเรียกการเล่นละคร
แบบสมมุติของเด็กว่า “ละครสัญลักษณ์” (Sym-
bolic play) Piaget อธิบายกิจกรรมการเล่น
สมมุติต่างๆ ของเด็กว่าเป็นขบวนการตามธรรม-
ชาติที่เด็กสร้างประสบการณ์ใหม่ของเขารับมา
เล่นเป็นละครซึ่งการเล่นชนิดนี้จะทำให้เขาเข้าใจ
ประสบการณ์ใหม่ได้ดีขึ้น ในขบวนการนี้เด็ก
สร้างภาพและอาศัยการเลียนแบบท่าทางบุคคล
ต่าง ๆ ที่เขารู้จักมาสร้างเป็นโลกจำลองตาม
ความคิดของเขา เด็กจะรู้จักใช้ถ้อยคำเป็น
สัญลักษณ์ในการนำเสนอละครซึ่งแสดงถึงการ
พัฒนาด้านสติปัญญาของเขาผ่านการเลียนแบบ
เด็กที่อยู่ในขั้นพัฒนาการด้านสติปัญญาในขั้น
คิดเป็นรูปธรรม (concrete operational) อายุ
๗-๑๒ ปี จะเรียนรู้ได้ดีที่สุดจากกิจกรรมที่เป็น
รูปธรรมสำหรับการแสดงปฏิสัมพันธ์ (interac-

tion) ต่อกิจกรรมสื่อสารเหล่านั้น เด็กจะแสดง
ออกทั้งทางร่างกายและสติปัญญา

สัญชาตญาณละครในมนุษย์จะช่วยให้เด็ก
พัฒนาความคิดเกี่ยวกับตนเองและผู้อื่นช่วยให้
เกิดการเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน ประสบการณ์ทาง
ละครจะช่วยพัฒนาขบวนการสร้างสรรค์ของ
เด็ก เด็กจะพัฒนาการรับรู้ ความรู้สึกและ
จินตนาการผ่านการมีส่วนร่วมในประสบการณ์
ละคร

ผู้ใหญ่ควรทำความเข้าใจกับสัญชาตญาณ
ดังกล่าวของเด็ก และใช้เป็นเครื่องมือพัฒนา
ศักยภาพของเด็กในด้านต่าง ๆ

โครงสร้างของศิลปการละคร

ส่วนประกอบสำคัญของโครงสร้างทางศิลป
การละครที่จำเป็นในการทำให้เกิดละครเวทีที่มี
ชีวิตชีวาต่อหน้าผู้ชม ก็คือ ผู้แสดง ผู้ทำละคร
และผู้ชม

จากส่วนประกอบของโครงสร้างนี้เด็กจะ
ได้เรียนรู้ศิลปการละครผ่านบทบาทของผู้แสดง
ผู้ทำละคร หรือผู้ชม ซึ่งส่วนประกอบเหล่านี้มี
องค์ประกอบพื้นฐานในการเรียนรู้ที่ต่างกัน ใน
บทความนี้จะกล่าวถึงส่วนของนักแสดงและผู้ชม
เท่านั้น เพราะเป็นส่วนที่เด็กมีโอกาสสัมผัสและ
รับข่าวสารได้บ่อยครั้งกว่าในส่วนของผู้ทำละคร

ส่วนของนักแสดง ในส่วนนี้นั้นเด็กจะต้อง
ทำความเข้าใจองค์ประกอบพื้นฐานในฐานะนักแสดง
ได้แก่ การใช้สมาธิ การเคลื่อนไหวร่างกาย
การใช้ประสาทสัมผัสทั้ง ๕, ภาษา, เสียง และ

^๖ Liz Johnson and Cecily O’Niel, Dorothy Heathcote : Collected Writing on Education and Drama (London :
Hudohinson, 1985), p. 82.

^๗ Geraldine Brain Siks, Drama with Children (New York : Harper & Row Publisher, 1983), p. 8.

คำพูด การจินตนาการในสถานการณ์ทั่วไป และการสร้างตัวละคร

เมื่อเด็กรับบทบาทในฐานะผู้แสดงเขาก็จะเริ่มเข้าสู่ขบวนการสื่อสารทั้งกับตนเอง (intrapersonal communication) และการสื่อสารกับผู้อื่น (interpersonal communication) เด็กจะเข้าสู่ขบวนการคิด พูดและฟังซึ่งเป็นขบวนการสื่อสารที่มีประโยชน์มาก เด็กจะต้องคิดวางแผนการแสดงออก คิดการแก้ไขปัญหาโดยใช้ปฏิภาณไหวพริบโต้ตอบกับผู้แสดงอื่น ประสบการณ์ที่ได้จากการแสดงจะช่วยพัฒนาเด็กในการเรียนรู้รูปแบบการสื่อสาร ทั้งที่เป็นวัจนภาษา และอวัจนภาษา

ในการเรียนรู้ผ่านบทบาทของผู้แสดงควรให้เด็กอบอุ่นร่างกายเสียก่อนและควรใช้จินตนาการควบคู่ไปกับการอบอุ่นร่างกาย ตลอดจนให้เด็กผ่อนคลายกล้ามเนื้อและอารมณ์หลังจากการอบอุ่นร่างกายโดยใช้จินตนาการ ซึ่งในช่วงนี้เด็กจะได้พัฒนาการสื่อสารกับตนเองเป็นอย่างมาก

การใช้สมาธิ เป็นทักษะที่สำคัญในขบวนการสร้างสรรค์ทางละคร สมาธิเป็นความสามารถรวมรวม ความสนใจไปที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างแน่วแน่ ถ้าเด็กขาดสมาธิเขาจะไม่สามารถจินตนาการหรือสนองตอบ ตลอดจนควบคุมการแสดงออกได้ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในขบวนการสื่อสารผ่านการแสดง หากเด็กไม่มีสมาธิเขาจะไม่สามารถสื่อสารกับตนเองและผู้อื่นได้ ในฐานะของผู้แสดงเด็กจะไม่สามารถแสดง action และ reaction กับตัวแสดงอื่นได้ถ้าขาดสมาธิ

เราให้เด็กใช้สมาธิในการสร้างจินตนาการต่าง ๆ เพื่อผ่อนคลายร่างกายและจิตใจของเด็ก ในขั้นตอนนี้ควรพยายามให้เด็กรู้สึกสบายและ

ปลอดภัย เพื่อให้เกิดความมั่นใจในตนเองและกลุ่มเพื่อน เด็กจะมีความรู้สึกอยากแสดงออก การผ่อนคลายกล้ามเนื้อเป็นทักษะที่เด็กทุกคนควรเรียนรู้ การผ่อนคลายกล้ามเนื้อเป็นความสามารถที่จะผ่อนคลายความเครียดของกล้ามเนื้อเฉพาะจุด เฉพาะส่วนหรือทั้งร่างกาย เด็กจะเรียนรู้ถึงความแตกต่างระหว่างกล้ามเนื้อที่เกร็งและกล้ามเนื้อที่คลายตัว เป็นการฝึกหัดการบังคับควบคุมและพัฒนาการทำงานของสมอง การใช้จินตนาการช่วยให้เด็กเรียนรู้การผ่อนคลายกล้ามเนื้อ ในฐานะนักแสดงเด็กจำเป็นต้องใช้จินตภาพและแรงกระตุ้นภายในเพื่อพัฒนาการแสดงร่วมกับผู้อื่น การผ่อนคลายกล้ามเนื้อมีประโยชน์ในขบวนการดังกล่าว

ความเชื่อมั่นตนเองและผู้อื่น ในการแสดงละคร เด็กจะต้องเรียนรู้ที่จะสร้างความเชื่อมั่นในตนเองและผู้อื่น ความเชื่อมั่นในตนเอง คือความซื่อสัตย์ต่อตนเอง มีความมั่นใจในความสามารถและใช้ความสามารถดังกล่าวทำให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นหรืออยู่ตามลำพังด้วยตนเองได้ ในบทบาทของผู้แสดงเด็กจะต้องเชื่อมั่นในตนเองและยอมให้ตนเองมีปฏิกิริยาโต้ตอบและค้นหาความคิดร่วมกับผู้อื่น มีความเชื่อมั่นในตนเองและกลุ่มความเชื่อดังกล่าวโดยทั่วไปจะเกิดจากประสบการณ์ที่เด็กสนุกสนานพึงพอใจในระยะหนึ่งซึ่งทำให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นในตนเองและผู้อื่น

การเคลื่อนไหวร่างกาย สิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กเต็มไปด้วยสิ่งที่เคลื่อนไหวได้ เช่น สิ่งของและสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ การเคลื่อนไหวของสิ่งมีชีวิตมีทั้งการเคลื่อนไหวตามปรกติวิสัยและการเคลื่อนไหวเพื่อการแสดงออก (expressive movement) การเคลื่อนไหวประเภทนี้มีความสำคัญมากใน

การแสดงละคร เด็กจำเป็นต้องเรียนรู้ว่าการควบคุมการเคลื่อนไหวทางร่างกายเพื่อการแสดง ออกถึงความคิดจินตนาการและความต้องการภายใน ทำได้อย่างไรเด็กจำเป็นต้องรู้ว่าร่างกายของเขาสามารถทำอะไรได้บ้าง การเคลื่อนไหวเกิดขึ้นได้อย่างไร จากส่วนไหนของร่างกาย ตลอดจนการเคลื่อนไหวดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับพื้นที่และเป็นรูปทรงเช่นไร การเคลื่อนไหวนั้นจึงจะสื่อความหมายได้ เด็กจำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะพัฒนาการเคลื่อนไหวของเขาให้สัมพันธ์กับพื้นที่และการเคลื่อนไหวของผู้อื่นนั้นจึงจะสื่อความหมายได้

การใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า คือ หนทางที่คนเรารับรู้และส่งความรู้สึกโดยแสดงออกผ่านอวัยวะที่รับรู้ความรู้สึก ได้แก่ หู ตา จมูก ลิ้น และผิวหนัง เด็กจะมีการเรียนรู้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยประสาทสัมผัส ประสาทสัมผัสของเด็กมีความละเอียดอ่อน เด็กใช้ประสาทสัมผัสอย่างเป็นธรรมชาติ เพื่อสร้างจินตนาการ โดยสร้างความเชื่อในสิ่งที่ไม่มีความเป็นความจริงการแสดงออกอย่างสมจริงด้วยอาศัยประสาทสัมผัสทั้งห้า ความทรงจำเกี่ยวกับความรู้สึกที่เคยได้รับและความสามารถในการแสดงออกทำให้ประสบการณ์ทางความรู้สึกเกิดเป็นมโนภาพ และแสดงออกมาให้ผู้ชมได้เห็น

เด็กจะต้องทราบว่าเขาจะใช้ประสาทสัมผัสของเขาทำให้เกิดการแสดงได้อย่างไรและทำจินตนาการให้เป็นความจริงได้อย่างไร

ภาษา, เสียงและคำพูด เด็กมีธรรมชาติในการเรียนรู้ภาษาอยู่ในตัว ในบทบาทของผู้แสดงเด็กต้องอาศัยการฟัง การพูดและการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การสื่อสารแบบวัจนะ

และอวัจนะ

การสื่อสารแบบวัจนะ เด็กมีความสามารถในการสื่อสารภาษาด้วยเสียง เด็กสามารถเปล่งเสียงได้มากมายและสามารถแยกแยะความหมายของเสียงเหล่านั้นได้ เด็กจึงต้องการพัฒนาทักษะการสื่อสารโดยใช้การพูดและการฟัง ภาษาพูดในละครจะช่วยพัฒนาทักษะการสื่อสารด้วยภาษาพูดและพัฒนาการฟังให้เด็กเป็นอย่างดี

การสื่อสารแบบอวัจนะ เด็กใช้การสื่อสารรูปแบบนี้โดยใช้ภาษากาย (body language) ได้แก่ การแสดงออกทางสีหน้า กิริยาท่าทาง ภาษากายหมายถึงการเคลื่อนไหวร่างกายหรือท่าทางที่ใช้ติดต่อข่าวสารกับบุคคลหรือกลุ่มคน ภาษากายสามารถสื่อข่าวสาร อารมณ์ และทัศนคติให้ผู้ชมทราบได้ก็ต่อเมื่อผู้สื่อสารใช้การเคลื่อนไหวที่ชัดเจนและผู้รับสารสังเกตเห็นรับรู้และแยกแยะสารนั้นได้

การสื่อสารความเชื่อและวัตถุประสงค์ในสถานการณ์ทั่วไป การแสดงออกของมนุษย์ทุกอย่างมีที่มาจาก ความคิด ความเชื่อ ความปรารถนาที่อยู่ในใจและจิตใจ การแสดงออกเป็นกิริยาท่าทางตลอดจนคำพูดในละครมีสาเหตุมาจากความคิด ความเชื่อและความปรารถนาของตัวละคร ในฐานะนักแสดงเด็กจะต้องค้นหาข่าวสารจากบทละครว่าอะไร คือ ความคิด ความต้องการของตัวละคร ข้อมูลที่เด็กได้นี้จะเป็นประโยชน์ต่อการแสดง เด็กจะทราบว่าเขาจะต้องทำอะไรและพูดอะไร เนื่องมาจากความต้องการภายในจิตใจของตัวละคร

นอกจากนี้เด็กจะต้องเรียนรู้ที่จะสื่อสารกับตนเองเพื่อสร้างสมาธิและความเชื่อตามข้อมูลที่ได้จากบทละคร และแสดงออกมาให้เห็นจริงราว

กับว่าเขาเป็นตัวละครที่เขาแสดงโดยใช้จินตนาการเป็นเครื่องช่วย

การใช้จินตนาการในสถานการณ์ต่าง ๆ
การใช้สถานการณ์สมมุติมีความสำคัญในการแสดงออกของมนุษย์ทั้งในชีวิตจริงและในละคร เด็กจะต้องจินตนาการว่าเขาเป็นใคร กำลังทำอะไร และทำไมต้องทำสิ่งนั้นในสถานการณ์ต่าง ๆ การใช้สถานการณ์สมมุติจะช่วยให้เด็กพัฒนาจินตนาการ ความเชื่อและสมาธิ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาความสามารถในการแสดงและการพูด

เด็กต้องการประสบการณ์ที่จะช่วยให้เกิดจินตนาการ ปฏิภาณไหวพริบ ตลอดจนการแสดงออกถึงความรู้สึกในละคร เด็กจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับ การเคลื่อนไหวร่างกาย สิ่งเร้าภายนอก การใช้วัตถุสิ่งของ

การเคลื่อนไหวร่างกาย การเคลื่อนไหวร่างกายของเด็กเมื่อประกอบกับสถานการณ์สมมุติต่าง ๆ มักจะทำให้เกิดจินตนาการในการสร้างสรรค์ละครได้อย่างมากมาย เราใช้การสมมุติสถานการณ์ให้เด็กเกิดการเคลื่อนไหวในลักษณะต่าง ๆ เช่น การเคลื่อนไหวไปในทิศทางต่าง ๆ การเคลื่อนไหวแบบอยู่กับที่หรือการเคลื่อนไหวเป็นกลุ่ม เช่น ให้เขากระโดดเมื่อโยนลูกบอล สมมุติให้ลงห้วยหรือการสมมุติให้เด็กเป็นนาฬิกาที่มีการเคลื่อนไหวเฉพาะเข็มนาฬิกา เป็นต้น

สิ่งเร้าภายนอก เราอาศัยสิ่งเร้าภายนอกที่จะเร้าประสาทสัมผัสของเด็ก ได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง ต่าง ๆ มาเป็นสิ่งเร้าทางจินตนาการให้แก่เด็ก เราอาจจะจัดสิ่งเร้านี้เป็นลำดับเรื่องราวให้เด็กสร้างสถานการณ์ขึ้นจากสิ่งเร้าที่เราให้ เช่น อาจจะ让孩子ดูภาพเป็นชุดและให้เด็กแสดงออก

มาเป็นเรื่องราวตามความคิดที่ได้จากการดูภาพ หรืออาจจะให้เด็กฟังเสียง หรือสัมผัสวัตถุบางอย่าง แล้วให้เด็กจินตนาการออกมาเป็นสถานการณ์ทางการละคร

การใช้วัตถุสิ่งของ การเล่นละครของเด็ก บางครั้งก็เกิดจากจินตนาการที่เขามีต่อวัตถุสิ่งของต่าง ๆ เด็กจะสร้างจินตนาการจากวัตถุที่เขาได้เห็น เช่น เสื้อผ้า เครื่องใช้ต่าง ๆ ผู้ใหญ่ควรจัดหากล่องใส่สิ่งของที่จะเป็นประโยชน์ในการสร้างจินตนาการให้แก่เด็ก ๆ เพื่อเด็กจะได้ใช้สิ่งของเหล่านั้นเป็นประโยชน์ในการพัฒนาประสบการณ์ทางการละครของเขาและเปิดโอกาสให้เขาใช้สถานที่ต่าง ๆ ในบ้านหรือโรงเรียนเป็นเวทีหรือฉากสมมุติของเขา

การสร้างตัวละคร

ในการแสดงละคร เด็กจะต้องจินตนาการสร้างความเชื่อว่าเขาเป็นคนหรือสัตว์ สิ่งของที่ต่างไปจากตัวของเขา ในฐานะนักแสดง เด็กจะต้องเรียนรู้สิ่งสำคัญเกี่ยวกับตัวละครที่เขาแสดงดังนี้

ลักษณะภายนอก อารมณ์ ความรู้สึก และการแสดงออก วัตถุประสงค์และความต้องการของตัวละคร

ลักษณะภายนอกของตัวละคร เด็กจะต้องเรียนรู้วิธีควบคุมร่างกายเพื่อใช้ในการสร้างสรรค์และสื่อสารลักษณะภายนอกของตัวละคร ให้ปรากฏ เด็กจะต้องพิจารณาลักษณะภายนอกของตัวละครได้แก่ อายุ รูปร่าง น้ำหนัก และท่าทาง ที่มีผลต่อลักษณะบุคลิกเฉพาะตัวของตัวละคร ลักษณะภายนอกมีผลต่อการเคลื่อนไหวและการพูดของตัวละคร จังหวะของการเดิน

และการพูดมีผลต่อการสร้างลักษณะตัวละคร

อารมณ์ ความรู้สึก และการแสดงออก
ลักษณะภายนอกและความรู้สึกภายในของตัว
ละครมีความสัมพันธ์กัน อารมณ์และความรู้สึก
ภายในของตัวละครมีผลต่อลักษณะภายนอกของ
ตัวละคร เช่น การเคลื่อนไหว การพูด และ
การกระทำของตัวละคร

อารมณ์ คือ ลักษณะความผันแปรของ
จิตใจที่มีผลต่อความรู้สึกและการกระทำของตัว
ละคร ในฐานะนักแสดง เด็กต้องเรียนรู้ที่จะนำ
ประสบการณ์ทางอารมณ์ความรู้สึกมาใช้ให้เป็น
ประโยชน์ต่อการแสดง เด็กส่วนใหญ่มีความ
สามารถที่จะนำประสบการณ์ทางความรู้สึกมา
ใช้ในการแสดงโดยใช้การสมมุติ Stanislavski
กล่าวว่า การสมมุติช่วยให้นักแสดงเป็นตัวละคร
โดยทำให้ความรู้สึกภายในและลักษณะการ
แสดงออกภายนอกสัมพันธ์กันโดยการให้
จินตนาการเป็นตัวเชื่อม

วัตถุประสงค์และความต้องการของตัวละคร
เป็นแรงผลักดันให้ตัวละครกระทำการต่าง ๆ การ
กระทำดังกล่าวมีสาเหตุมาจากสิ่งที่ตัวละคร
ต้องการ การกระทำของตัวละครเป็นไปตาม
ความคิดหลักของเรื่อง (theme) วัตถุประสงค์
ของตัวละครแต่ละตัวแสดงออกเป็นการกระทำที่
ทำให้ความคิดหลักของเรื่องชัดเจน ผู้แสดงจะ
ค้นหาความต้องการของตัวละครเพื่อใช้เป็น
ข้อมูลในการสร้างลักษณะตัวละครและสร้าง
สาระสำคัญของเรื่อง

ส่วนของผู้ชม

การรับสารในฐานะผู้ชมละครเป็นธรรม-
ชาติของเด็กอยู่แล้ว ละครถูกสร้างและทำให้มี

ชีวิตเพื่อสื่อสารกับผู้อื่นมานับพันปี มนุษย์ที่
หล่อหลอมมนุษย์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
ประสบการณ์ทั้งหลายของมนุษย์ถูกถ่ายทอด
ให้กับผู้ชม

ในฐานะผู้ชม เด็กจะเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหา
และภาพที่เขามองเห็นเด็กที่มีพื้นฐานความรู้
เกี่ยวกับองค์ประกอบของละคร โดยทั่วไปจะ
สามารถรับรู้เนื้อหาของละครได้ดีกว่าเด็กที่ไม่มี
พื้นฐานของความคิดด้านละคร เด็กสามารถรับรู้
สนุกสนาน และประเมินค่าการแสดงได้จาก
ความเข้าใจและความคิดที่ผู้แสดงกับผู้สร้างละคร
ร่วมกันนำเสนอ ผู้ชมจะรับสารผ่านบทบาท
ของผู้แสดง การสื่อสารระหว่างผู้ชมและผู้แสดง
เป็นการสื่อสารในกลุ่มเล็ก ทั้งผู้แสดงและผู้ชม
จะต้องมีสมาธิและความเชื่อที่มีต่อละคร เด็ก
เรียนรู้ประสบการณ์ในฐานะผู้ชมด้วยการเรียนรู้
จากความคิดของผู้แสดง นอกจากนี้เด็กยังได้รับ
สารในฐานะผู้ชมโดยตรง ผู้ใหญ่ควรให้เด็ก
พิจารณาถึงวัตถุประสงค์ในการชมละคร และ
ควรให้มีการพัฒนาความคิดและทักษะในฐานะ
ของผู้ชมด้วย

สำหรับการพัฒนาความคิดและทักษะใน
ฐานะผู้ชมนั้นประกอบด้วยองค์ประกอบ ๒
ประการ คือ

- การเตรียมความพร้อมก่อนชมละคร
- การพัฒนาความคิดหลังชมละคร

(๑) การเตรียมความพร้อมก่อนชมละคร
ผู้ใหญ่ควรคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ เมื่อจัดการแสดงให้
เด็กชม ได้แก่ จำนวนผู้ชม ตามธรรมชาติของ
เด็กต้องการการพูดคุย มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น
การจัดกลุ่มผู้ชมควรวางแผนให้เด็กเกิดการ
ปฏิสัมพันธ์กันเป็นกลุ่มเล็ก กลุ่มใหญ่และเป็นผู้

การจัดที่นั่งควรให้เด็กได้ยืน ได้เห็นอย่างชัดเจน เพื่อให้เขามีความสนใจและสามารถร่วมในการอภิปรายหลังการแสดงได้

การจัดที่นั่งเป็นรูปวงกลมเหมาะในการให้เกิดปฏิสัมพันธ์กันเป็นคำพูดและการประสานสายตาในหมู่ผู้ชม และบางครั้งผู้แสดงอาจเคลื่อนไหวมาในส่วนของผู้ชมได้

การวางแผนกำหนดวัตถุประสงค์สำหรับผู้ชมต้องมีการกำหนดอย่างชัดเจนก่อนทำละคร ประสิทธิภาพที่จะให้ผู้ชมควรมีการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการอย่างชัดเจน เนื่องจากวัตถุประสงค์สำหรับผู้ชมมีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของผู้แสดงและผู้ทำละคร

(๒) *การพัฒนาความคิดหลังชมละคร* หลังจากดูละคร ผู้ใหญ่ควรให้เด็กมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและแสดงปฏิกิริยาสนองตอบ โดยการให้คำถามให้เด็กแสดงความคิดเห็นและความรู้สึก ในขั้นนี้ผู้ใหญ่ต้องรู้พัฒนาการทางสติปัญญาและทักษะในการฟัง พูด อภิปรายของเด็ก

เด็กควรได้รับการแนะนำเพื่อช่วยให้เขาพัฒนาความรับผิดชอบในฐานะของผู้ชม คือ ต้องเป็นผู้รับสารที่ดีมีสมาธิในการดู การฟัง และสามารถแสดงความคิดเห็นได้ ความรับผิดชอบในฐานะผู้ชม เด็กจะต้องพัฒนาร่วมกับกลุ่ม เนื่องจากเด็กยังจะต้องการความเห็นชอบจากกลุ่มเพื่อนด้วย ผู้ใหญ่ควรมีการเสริมแรงทางบวกแก่เด็กเมื่อเขาได้ปฏิบัติหน้าที่ผู้ชมที่ดีได้ เด็กถ้าได้รับการแนะนำให้เข้าใจและเคารพในหน้าที่ของตนและกลุ่มจะสามารถอภิปราย

อย่างมีประสิทธิภาพและพัฒนาทักษะในการประเมินผลได้ ภายใต้การนำที่ดีของผู้ใหญ่

ผู้ใหญ่จึงควรให้ประสบการณ์ในการดูละครที่ดีเพื่อเป็นอาหารหล่อเลี้ยงทางความคิดและจิตใจแก่เด็กเพราะเด็กชอบจะได้ยินเสียงและภาษาที่ไพเราะ เห็นความตื่นเต้นเร้าใจที่เกิดจากภาพบนเวที ประสบการณ์ทางสุนทรียะเหล่านี้มีอิทธิพลต่อจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก

ผลของสื่อละครเวทีที่มีต่อเด็ก

Erik Erikson เจ้าของทฤษฎีพัฒนาบุคลิกภาพ เชื่อว่าสื่อละครช่วยพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก เขาเชื่อว่าการแสดงออกของเด็กเป็นขบวนการธรรมชาติที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาเด็กตั้งแต่ ๒ ปีขึ้นไปจนถึง 10 ปี หรือมากกว่านั้น Erikson เชื่อว่าเด็กแสดงประสบการณ์ชีวิตของเขาผ่านละครเพื่อผ่อนคลายความเครียด ความทุกข์ เพื่อการแสวงหา และเพื่อจัดประสบการณ์ของเขาให้สอดคล้องกับโลกภายนอก การแสดงละคร ทำให้เด็กลดความนึกถึงตนเองและปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น

Stone และ Church ให้ความคิดเห็นว่าเด็กมีความสามารถในการเลียนแบบการกระทำของผู้อื่น ความเป็นจริงและจินตนาการที่เขาได้รับจากการสังเกตพฤติกรรมของบุคคลที่มีตัวจริงหรือตัวละครมีผลในการพัฒนาเด็ก การแสดงบทบาทในสถานการณ์ต่างๆ ทำให้เด็กได้พัฒนาทัศนคติที่เขาติดต่อสังคมตลอดจนการพัฒนาความสามารถในการสื่อสารของเขา เด็กสามารถ

¹ Geraldine Brain Siks, *Drama with Children*, pp. 8-210.

ใช้พลังทางร่างกายและจินตนาการสร้างสถานการณ์ที่เขาสนใจออกมา เด็กสามารถจะเชื่อมโยงความคิดตามประสบการณ์ที่เขาได้อยู่^๙

นอกจากนี้สื่อละครยังมีผลต่อการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของเด็กดังเช่นการศึกษาวิจัยต่อไปนี้ John R. Lee ซึ่งทำการทดลองสอนเด็กชั้นประถมศึกษาโดยใช้การแสดงละครประกอบการสอนปรากฏว่าทำให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาตามที่ผู้สอนต้องการอย่างสนุกสนาน เด็กให้ความสนใจในการเรียนและร่วมกิจกรรมโดยทั่วถึง^{๑๐}

Gerald L. Clore และ Robert M. Bray ทำการทดลองโดยให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาฟังนิทานและแสดงอุปนิสัยท่าทางให้เหมือนตัวละครที่เป็นสัตว์ในนิทาน เมื่อแสดงจบมีการวัดทัศนคติของเด็กปรากฏว่าเด็กมีทัศนคติที่ดีต่อสัตว์และหลังจากนั้นอีก ๖ สัปดาห์จึงทำการวัดซ้ำ ปรากฏว่าผลการวัดยังมีความมั่นคง แสดงว่าการทดลองมีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมและทัศนคติที่มั่นคงของเด็กได้

มาริสสา แสงกุลศิริศักดิ์ศึกษาวิจัยเรื่องกลยุทธ์ในการใช้สื่อประเภทละครเวทีเพื่อโน้มน้าวใจให้รักษาความสะอาดและสิ่งแวดล้อมศึกษาเฉพาะกรณีละครเรื่อง “ตาวีเศษตะลุยมืองมอมแมม” พบว่ากลยุทธ์การใช้สื่อละคร

เวทีมีผลในการโน้มน้าวใจให้เด็กอายุ ๖-๑๒ ปีเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมในการรักษาความสะอาด โดยทำการสังเกตพฤติกรรมขณะชมละครของเด็ก ผลการสังเกตพบว่าเด็กที่เป็นผู้ชมทั้ง ๖ รอบ มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือเด็กเปลี่ยนพฤติกรรมการเก็บขยะต่อความสกปรกบนพื้นมาเป็นพฤติกรรมการเก็บขยะ หลังจากได้ชมละครที่แสดงให้เห็นผลกระทบของผู้ทิ้งขยะลงบนถนน

นอกจากนี้ผลการวิจัยครั้งนี้ยังเป็นเครื่องยืนยันการประเมินผลโครงการละครเวทีสำหรับเด็กเรื่อง “ตาวีเศษตะลุยมืองมอมแมม” ของสมาคมสร้างสรรค์ไทยที่ทำการประเมินผลจากครูและผู้ปกครองที่นำเด็กเข้าชมละคร เมื่อวันที่ ๒๐, ๒๒ และ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๓๑ พบว่าผลของละครที่มีต่อเด็กประสบความสำเร็จมากเห็นได้จากการมีส่วนร่วมของเด็กระหว่างการแสดงและพฤติกรรมหลังจากดูละครแล้ว คือเด็กต้องการเป็นพวกตาวีเศษและเกลียดกลัวความสกปรก^{๑๑}

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยยังได้ทำการทดสอบความเที่ยงตรง (Validity) ของเครื่องมือวิจัย^{๑๒} โดยจัดการแสดงให้กลุ่มประจักษ์ (Known Group)^{๑๓} ชมก่อนการแสดงจริง ผลปรากฏว่าหลังจากที่กลุ่มประจักษ์ได้ชมละครเรื่องดังกล่าว

^๙ Liz Johnson and Cecily O'Neil, Dorothy Heathcote : Collected Writing on education and Drama, pp. 83.

^{๑๐} John R. Lee, *Teaching Social Studies in the Elementary School*. (New York : Fare Press, 1974) pp. 260-290.

^{๑๑} สมาคมสร้างสรรค์ไทย, “เอกสารสรุปประเมินผลโครงการละครเวทีสำหรับเด็ก” เรื่อง “ตาวีเศษตะลุยมืองมอมแมม” กรุงเทพฯ : สมาคมสร้างสรรค์ไทย, ๒๕๓๑. (ข้อสำเนา)

^{๑๒} เครื่องมือวิจัย ได้แก่ ๑. บทละครเรื่อง “ตาวีเศษตะลุยมืองมอมแมม” ๒. แบบสังเกตพฤติกรรมผู้ชมทั้งหมดขณะชมละคร ๓. แบบสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างหลังจากชมละครเสร็จ

^{๑๓} กลุ่มประจักษ์ หมายถึง กลุ่มผู้ชมที่มีลักษณะตรงตามตัวแปรที่ต้องการจะวัด กลุ่มประจักษ์ในการวิจัยครั้งนี้ใช้กลุ่มเด็กชายหญิง อายุ ๖-๑๒ ปี จำนวน ๒๐ คน ทำการทดสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัยก่อนนำมาใช้ในการวิจัย

กลุ่มประจักษ์มีพฤติกรรมในการรักษาความสะอาดที่เพิ่มมากขึ้น

ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่ากลยุทธ์การใช้ละครเวทีสำหรับเด็กซึ่งมีการแสดงให้เห็นผลกระทบที่เกิดขึ้นของตัวละครสามารถโน้มน้าวใจให้กลุ่มเป้าหมายเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้และจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๑๒ คน พบว่าการใช้สื่อละครเวทีมีผลในการเสริมแรงทัศนคติ (attitude reinforcement) คือการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในทางที่สอดคล้องกันหรือเสริมย้ำให้ทัศนคติที่มีอยู่เดิมหนักแน่นยิ่งขึ้น หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ (attitude change) คือการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในทางตรงข้าม คือเปลี่ยนจากทัศนคติทางลบให้กลายเป็นบวก^{๑๔}

ความสรุป

สื่อละครเวทีเป็นสื่อประเพณีที่เก่าแก่มีการพัฒนามานับพันปี ละครเวทีสำหรับเด็กช่วยให้เด็กสื่อสารกับตนเองและโลกภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์ที่เด็กได้จากสื่อละครในฐานะของผู้แสดง

และผู้ชมจะช่วยในการพัฒนาบุคลิกภาพ ความรู้สึกนึกคิด ทัศนคติ ตลอดจนพฤติกรรมของเด็กได้จะเรียนรู้ถึงการอยู่ร่วมกับผู้อื่นและการอยู่ได้ด้วยตนเอง เมื่อเขาอยู่ในฐานะนักแสดง ตลอดจนใช้ความคิดตัดสินใจหรือประเมินค่าข่าวสารจากการแสดงเมื่ออยู่ในฐานะผู้ชม

ผู้ใหญ่ในฐานะผู้กำหนดและคัดเลือกข่าวสารให้กับเด็ก ควรพิจารณาถึงคุณสมบัติสำคัญของละครเวทีที่เปิดโอกาสให้เด็กได้สื่อสารแบบสองทาง (two-way communication) กับตัวละครและผู้ชมด้วยกัน ซึ่งก่อให้เกิดความอบอุ่นคุ้นเคยและเห็นพลังในการสื่อสารของมนุษย์ได้อย่างชัดเจน การปล่อยให้เด็กสื่อสารแบบทางเดียว (one-way communication) กับโทรทัศน์หรือวิดีโอมากเกินไป นอกจากจะลดโอกาสในการที่เด็กจะได้สื่อสารกับตนเองและผู้อื่น ยังทำให้เด็กเกิดความเสื่อมด้านสุขภาพกายและใจได้ง่าย

ผู้ใหญ่ได้ตั้งนงสงสัยว่าเหตุใดเด็กไทยสมัยนี้ถึงได้ฆ่าตัวตายด้วยสาเหตุเพียงนิดเดียว มันคงน่าอัศจรรย์ใจไม่ใช่น้อย สำหรับเด็กตัวนิดเดียวที่มีความเครียด ความกลัวขึ้นมา แล้วไม่รู้จะหาวิธีที่จะสื่อสารให้ผู้อื่นทราบได้อย่างไร ❁

^{๑๔} มาริสา แสงกุลศิริศักดิ์ "กลยุทธ์ในการใช้สื่อประเภทละครเวทีเพื่อโน้มน้าวใจให้รักษาความสะอาดและสิ่งแวดล้อม" ศึกษาเฉพาะละครเรื่อง "ดาวเศษตะลุยเมืองมอมแมม" (วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๒), น. ๑๕๓-๑๖๐.